

En kvinna som står och arbetar och som har vissa graviditetsbesvär har ansetts berättigad till halv graviditetspenning.

Lagrum:

10 kap. 2 § första stycket 1 och 4 § socialförsäkringsbalken (2010:110)

Försäkringskassan beslutade den 19 december 2010 att avslå S.S:s ansökan om hel graviditetspenning under perioden den 27 februari – den 17 april 2011. Som skäl anförde kassan bl.a. följande.

Försäkringskassan anser inte att S.S:s arbete som frisör innebär en fysisk ansträngning utöver det vanliga och hon har därför inte rätt till graviditetspenning i någon del. De ångor och ämnen hon utsätts för är inte något som Försäkringskassan kan ta hänsyn till i bedömningen av rätten till graviditetspenning. Först om hennes arbetsgivare anser att de kemiska ämnen som hon arbetar med utgör en sådan risk i arbetsmiljön att hon stängs av med stöd av arbetsmiljölagen (1977:1160) kan graviditetspenning beviljas utifrån sådana omständigheter. Efter begäran om omprövning beslutade Försäkringskassan den 12 januari 2011 att inte ändra beslutet som fattades den 19 december 2010.

S.S. överklagade Försäkringskassans omprövningsbeslut hos förvaltningsrätten och yrkade sökt graviditetspenning. Hon anförde bl.a. följande. Arbetet medför ensidiga belastningar med stor tyngd på rygg, axlar samt ben och innebär långvarigt stående och gående utan möjlighet till vila. Arbetet innebär vidare stress med tidsbokade kunder och telefon, en bullrig miljö, ångor och en stor mage i vägen när hon arbetar. Hon har drabbats av domningar i benen, ont i ryggen och väldigt svullna fötter och ben redan några timmar från arbetsdagens början. Under den förra graviditeten blev hon beviljad havandeskapspenning på halvtid. Enligt Försäkringskassans riktlinjer och Arbetsmiljöverket kan man bli beviljad graviditetspenning om man har ett jobb som består av monotona arbetsställningar, långvarigt stående eller tunga lyft. De två första faktorerna finns i arbetsdagen hela tiden och det anges inte att det måste vara i samband med tunga lyft.

Försäkringskassan bestred bifall till överklagandet och anförde i huvudsak följande. Den prövning som nu görs handlar om rätt till ersättning på grund av fysiskt påfrestande arbete. Någon prövning av rätten till ersättning på grund av risker i arbetsmiljön ingår inte i prövningsramen för detta mål.

Förvaltningsrätten i Göteborg (2011-05-31, ordförande Ocklind) yttrade: Tillämpliga bestämmelser m.m. – Enligt 10 kap. 2 § socialförsäkringsbalken (2010:110), SFB, har en försäkrad som är gravid rätt till graviditetspenning, om graviditeten sätter ned hennes förmåga att utföra sitt förvärvsarbete med minst en fjärdedel, och hon inte kan omplaceras till annat mindre ansträngande arbete enligt 19 §

föräldraledighetslagen (1995:584). – Genom införandet av SFB har socialförsäkringsförmånen havandeskapspenning bytt namn till graviditetspenning. Namnbytet medför ingen förändring i sak, tidigare förarbetsuttalanden och praxis avseende havandeskapspenning är således fortfarande aktuella. – I förarbetena (prop. 1978/79:168 s. 36 och 51 f.) uttalas bl.a. följande. Havandeskapspenning ska utgöra ett stöd för de grupper av kvinnor som har ett fysiskt krävande förvärvsarbete. För det fall ledigheten inte är nödvändig för att skydda kvinnans hälsa under graviditeten bör havandeskapspenning inte utgå. Då är hon i stället hänvisad till möjligheten att ta ut föräldrapenning före barnets födelse. Såvitt gäller arbetsuppgifternas art tas hänsyn till om de är sådana att det fysiskt sett medför svårigheter för en gravid kvinna att utföra dem. Det bör särskilt beaktas om det i arbetet förekommer tunga lyft, om arbetet till stor del utförs stående eller om det innebär påfrestande ensidiga rörelser. För att dessa faktorer ska beaktas bör även krävas att de återkommer tämligen regelbundet. – Högsta förvaltningsdomstolen har i dom den 16 maj 2011 avgjort två mål om havandeskapspenning, mål nr 79-10 samt 1222-10. Av avgörandena framgår att det inte är tillräckligt att konstatera vilken yrkesgrupp den gravida kvinnan tillhör. Domstolen har i stället gjort en helhetsbedömning av arbetet. – Förvaltningsrättens bedömning – Av handlingarna i målet framgår att S.S:s arbete som frisör innebär att hon står och går mycket. Eftersom magen är i vägen för henne belastas framförallt rygg, ben, axlar och nacke. Hon besväras sedan tidigare av astma som har förvärrats under graviditeten. Vidare framgår att miljön hon arbetar i är stressig, krävande och högljudd samt att hon utsätts för ångor. Av utredningen framgår inte att S.S har varit avstängd från sitt arbete med stöd av 4 kap. 6 § arbetsmiljölagen. Prövningen avser således enbart S.S:s rätt till graviditetspenning på grund av nedsatt arbetsförmåga med anledning av graviditeten. – Vid en helhetsbedömning av S.S:s arbetsförhållanden, så som de har beskrivits för domstolen, framstår arbetet som så fysiskt krävande att hennes förmåga att utföra arbetet på grund av havandeskapet varit nedsatt med minst en fjärdedel. Överklagandet ska därför bifallas. – Förvaltningsrätten bifaller överklagandet och tillerkänner S.S. graviditetspenning under perioden den 27 februari 2011 – den 17 april 2011. Förvaltningsrätten lämnar åt Försäkringskassan att närmare bestämma havandeskapspenningens storlek.

Försäkringskassan överklagade förvaltningsrättens dom och yrkade att kammarrätten skulle upphäva domen och fastställa Försäkringskassans beslut den 12 januari 2011. Kassan anförde bl.a. följande. Graviditetspenning kan betalas till en kvinna som i slutet av graviditeten inte orkar med sitt fysiskt påfrestande arbete och som inte kan omplaceras till ett annat arbete. Rätt till graviditetspenning finns bara när kvinnans arbetsuppgifter innebär fysisk ansträngning utöver det vanliga. Faktorer som bör beaktas är om det i arbetet förekommer tunga lyft, om arbetet till stor del utförs stående eller om det innebär ensidiga rörelser. För att dessa faktorer ska beaktas bör även krävas att de återkommer tämligen regelbundet. I rättspraxis har förekomsten av tunga lyft och frekvensen av sådana lyft tillmätts stor betydelse. Att arbetet till stor del

har utförts stående och gående och inneburit besvärliga arbetsställningar har inte grundat rätt till graviditetspenning när lyften varit mindre tunga, det vill säga upp till 15 kilo. Däremot har graviditetspenning beviljats när det förekommit lyft från 20 kilo upprepade gånger under arbetspassen. Lyften har alltid beaktats i kombination med sjukdomsbesvär eller med att arbetet i stor utsträckning utförts stående. Förvaltningsrätten har i sin dom hänvisat till två nyligen avgjorda mål i Högsta förvaltningsdomstolen, HFD 2011 ref. 25 I och II. Även i dessa mål ingick emellertid tunga lyft till stor del eller ofta i kvinnornas arbetsuppgifter. I målet framgår att S.S. står och går mycket och har ensidiga belastningar. Däremot framgår det inte att det till stor del eller ofta förekommer tunga lyft. Arbetsmiljöfaktorer ska inte vägas in i bedömningen då hon inte är avstängd från sitt arbete enligt arbetsmiljölagen. De särskilda besvär som S.S. tagit upp i samband med graviditeten kan inte anses hindra henne från att utföra sina ordinarie arbetsuppgifter. Vid en helhetsbedömning anser Försäkringskassan att S.S:s arbetsuppgifter som frisör inte är så fysiskt krävande att hon har rätt till graviditetspenning.

S.S. ansåg att överklagande skulle avslås och vidhöll vad hon tidigare anfört.

Kammarrätten i Göteborg (2011-11-25, Bodin, Öhvall, Römbo, referent) yttrade: Fråga i målet är om graviditeten sätter ned S.S:s förmåga att utföra sitt arbete som frisör med minst en fjärdedel, vilket krävs för att hon ska kunna beviljas graviditetspenning. – Av förarbetena till aktuell lagstiftning (prop. 1978/79:168 s. 36 och 51 f.) framgår bl.a. följande. Havandeskapspenningen ska utgöra ett stöd för de grupper kvinnor som har ett fysiskt krävande förvärvsarbete. Vid bedömningen bör beaktas dels vilken typ av arbetsuppgifter som det är fråga om, dels den enskilda kvinnans förmåga att utföra dessa. Det måste således ske en bedömning från fall till fall. När det gäller arbetsuppgifternas art bör det särskilt beaktas om det i arbetet förekommer tunga lyft, om arbetet till stor del utförs stående eller om det innebär påfrestande ensidiga rörelser. För att dessa faktorer ska beaktas bör även krävas att de återkommer tämligen regelbundet. För det fall ledigheten inte är nödvändig för att skydda kvinnans hälsa under graviditeten bör inte havandeskapspenning utgå. – I rättspraxis har stor vikt lagts vid om arbetet innefattat tunga lyft. Tunga lyft i kombination med andra faktorer, såsom kvinnans sjukdomsbesvär, att arbetet har utförts stående eller att det utförts i obekväma arbetsställningar har gett rätt till havandeskapspenning. – Högsta förvaltningsdomstolen har uttalat följande i rättsfallet HFD 2011 ref. 25 I och II. Vid bedömningen av rätten till havandeskapspenning är det inte tillräckligt att konstatera vilken yrkeskategori kvinnan tillhör. I stället ska en helhetsbedömning av arbetsuppgifterna göras i varje enskilt fall. I båda målen beviljades de sökande havandeskapspenning. De hade arbeten som innebar tunga lyft i kombination med obekväma arbetsställningar, ensidig belastning samt gående och stående. – S.S. arbetar som anställd frisör på heltid. Hon uppger att hon går och står hela arbetsdagen och att hon utsätts för ensidiga belastningar. Hon har under graviditeten haft besvär i form av foglossning, ryggvärk och domningar i

benen. Det framgår inte annat än att det rör sig om ordinärt frisörarbete. Kammarrätten anser att det i vissa arbetsmoment sannolikt förekommer ensidig belastning och obekväma arbetsställningar. Därtill kommer att S.S. arbetar stående hela dagen. Detta talar för att rätt till graviditetspenning föreligger. Det förekommer emellertid inte några lyft i arbetet. – Mot bakgrund av den praxis som utvecklats på området anser kammarrätten efter en helhetsbedömning att S.S:s arbetsuppgifter inte innefattat så tunga eller fysiskt påfrestande moment att hennes förmåga att utföra arbetet på grund av graviditeten varit nedsatt med minst en fjärdedel. Försäkringskassans överklagande ska därför bifallas. – Kammarrätten upphäver förvaltningsrättens dom och fastställer Försäkringskassans beslut den 12 januari 2011.

S.S. överklagade kammarrättens dom och yrkade att hon skulle beviljas hel graviditetspenning för tiden den 27 februari – den 14 april 2011. Hon anförde bl.a. följande. Det var omöjligt för henne att utföra arbetet som frisör under slutet av graviditeten. Detta berodde på att hon till största delen stod och arbetade och att arbetsställningarna var obekväma och ensidiga. Hon hade dessutom besvär i form av bl.a. foglossning, ryggvärk och domningar i benen. Förekomsten av tunga lyft har fått en allt för stor betydelse vid bedömningen och synes i många fall vara ensamt avgörande för om graviditetspenning ska utgå. Detta kan inte anses ha varit lagstiftarens intention. Vid bedömningen av om rätt till graviditetspenning föreligger ska hänsyn tas till såväl arbetets art som den enskilda kvinnans förmåga att klara av arbetet. Inspektionen för socialförsäkringen har i en rapport från 2011 Graviditetspenning och sjukpenning vid graviditet konstaterat att det vid tillämpning av reglerna om graviditetspenning läggs mycket stor vikt vid hur tunga lyft kvinnan har i sitt arbete. Mindre vikt läggs vid de andra belastande faktorerna som nämns i förarbetena, t.ex. om arbetet till stor del utförs stående eller om det innebär påfrestande ensidiga rörelser.

Försäkringskassan bestred bifall till överklagandet och anförde bl.a. följande. Graviditetspenning bör kunna beviljas när kvinnans arbete innebär fysiska ansträngningar utöver det vanliga, även om arbetsuppgifterna inte innefattar tunga lyft. Hänsyn ska bl.a. tas till om kvinnan står och går större delen av arbetsdagen och det dessutom förekommer andra fysiskt ansträngande arbetsmoment, t.ex. ensidiga belastningar, monotona arbetsuppgifter eller svårare rörelser. Regelbundet återkommande rörelser som utförs i lutande, vriden eller ensidig kroppsställning i kombination med fysisk belastning kan också vara relevanta faktorer att ta hänsyn till. Det kan t.ex. handla om arbetsuppgifter som utförs i trånga utrymmen eller att kvinnan arbetar i ett yrke där arbetsuppgifterna innebär statiska eller tunga belastningar för armar, ben och rygg. De av S.S. beskrivna arbetsuppgifterna och de förhållanden som hon beskrivit som fysiskt ansträngande innefattar dock inte, varken för sig eller tillsammans, så tunga eller fysiskt påfrestande moment att hennes förmåga att utföra arbetet på grund av graviditeten bedöms ha varit nedsatt med minst en fjärdedel.

Högsta förvaltningsdomstolen (2013-03-18, Melin, Sandström, Almgren, Nymansson) yttrade:

Skälen för avgörandet

Den rättsliga regleringen m.m.

En försäkrad som är gravid har enligt 10 kap. 2 § första stycket 1 socialförsäkringsbalken rätt till graviditetspenning om graviditeten sätter ned hennes förmåga att utföra sitt förvärvsarbete med minst en fjärdedel. Graviditetspenning lämnas enligt 10 kap. 4 § som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån.

Graviditetspenning, tidigare benämnd havandeskapspenning, infördes 1980. Av äldre förarbeten framgår att havandeskapspenning var avsedd att utgöra ett stöd för de grupper av kvinnor som har ett fysiskt krävande förvärvsarbete. Vid bedömningen huruvida en nedsättning av en kvinnas möjligheter att utföra sitt förvärvsarbete föreligger bör beaktas dels vilken typ av arbetsuppgifter som det är fråga om, dels den enskilda kvinnans förmåga att utföra dessa. För de fall där ledigheten inte är nödvändig för att skydda kvinnans hälsa under graviditeten bör inte havandeskapspenning utgå. Såvitt gäller arbetsuppgifternas art tas hänsyn till om de är sådana att det fysiskt sett medför svårigheter för en gravid kvinna att utföra dem. Från denna synpunkt bör det särskilt beaktas om det i arbetet förekommer tunga lyft, om arbetet till stor del utförs stående eller om det innebär påfrestande ensidiga rörelser. För att dessa faktorer ska beaktas bör även krävas att de återkommer tämligen regelbundet. Bedömningen av hur krävande arbetet är ska alltid ske med beaktande av den enskilda kvinnans möjligheter att klara arbetet (prop. 1978/79:168 s. 51 f.).

Rätten till havandeskapspenning förutsatte ursprungligen att arbetsförmågan var nedsatt med minst hälften. Möjligheten att beviljas ersättning har därefter ökat genom att den lägsta förmånsnivån sänkts till en fjärdedel (SFS 1990:157).

Högsta förvaltningsdomstolen uttalade i HFD 2011 ref. 25 att det vid prövningen av rätten till havandeskapspenning inte är tillräckligt att konstatera vilken yrkeskategori en kvinna tillhör utan att en bedömning ska göras av arbetsuppgifterna i varje enskilt fall.

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Vid bedömningen av om en nedsättning av arbetsförmågan föreligger har man att beakta dels vilken typ av arbetsuppgifter som det är fråga om, dels den enskilda kvinnans förmåga att utföra dessa. Beträffande arbetsuppgifternas art förutsätts att de är sådana att de är fysiskt påfrestande för en gravid kvinna att utföra.

Arbetsförmågan ska prövas utifrån omständigheterna i det individuella fallet. Föreligger inga särskilda besvär som sätter ned kvinnans förmåga

kan prövningen normalt grundas enbart på arbetsuppgifternas art. I den mån det finns särskilda besvär med anknytning till graviditeten avser prövningen vilken arbetsförmåga som kvarstår sedan hänsyn tagits till dessa besvär.

En tillämpning av reglerna som innebär att förekomsten av tunga lyft får en närmast avgörande betydelse för rätten till graviditetspenning låter sig inte förenas med tidigare angivna uttalanden i förarbetena. Även arbeten som inte innefattar lyft men som till stor del måste utföras stående eller som innebär återkommande påfrestande ensidiga rörelser eller som på annat sätt är fysiskt krävande kan ge rätt till graviditetspenning.

Att en gravid kvinna till stor del står och arbetar är således en sådan omständighet som särskilt ska beaktas. Till sin karaktär skiljer sig denna belastning från t.ex. tunga lyft som i många fall helt omöjliggör arbete. I stället är det fråga om belastning som många kvinnor kan klara av men som i längden kan bli krävande. Enligt Högsta förvaltningsdomstolens mening kan det förhållandet att en gravid kvinna måste stå en hel arbetsdag i sig vara tillräckligt krävande för att hennes förmåga att utföra sitt förvärvsarbete ska anses vara nedsatt med i vart fall en fjärdedel.

Den av S.S. lämnade beskrivningen av sina arbetsförhållanden och sina särskilda besvär till följd av graviditeten har inte ifrågasatts av Försäkringskassan. Hennes beskrivning bör därför läggas till grund för bedömningen.

S.S. har bl.a. uppgett att hon drabbades av foglossning, ryggvärk och domningar i benen och att hennes ben och fötter svullnade redan efter några timmars arbete. Hon stod och arbetade och arbetsställningen var obekväm och ensidig eftersom hon på grund av graviditeten var tvungen att stå mer böjd än annars.

Det har inte framkommit annat än att S.S. drabbades av sådana förhållandevis lindriga besvär som är vanligt förekommande i slutet av en graviditet. Besvären är dock av den karaktären att det kan vara särskilt ansträngande att tvingas stå och arbeta. Graviditeten får vid en sammantagen bedömning anses ha satt ned hennes förmåga att utföra sitt förvärvsarbete till hälften.

Högsta förvaltningsdomstolens avgörande

Högsta förvaltningsdomstolen upphäver underinstansernas avgöranden och förklarar att S.S. har rätt till halv graviditetspenning för tiden den 27 februari – den 14 april 2011.

Mål nr 284-12, föredragande Holm

Rättsfall: HFD 2011 ref. 25.

Litteratur: prop. 1978/79:168 s. 51 f.